

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

Consell de
Mallorca

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

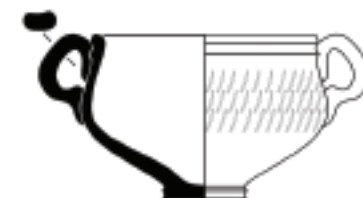
EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

V Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Palma, 28 a 30 de setembre, 2012)

2013

Consell de
Mallorca

Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló

Edita:

Edicions Documenta Balear

ISBN:

978-84-154327-6-0

Dipòsit legal

D.L. PM-1126-2013

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Palma, 28 a 30 de setembre, 2012) / [Coordinació Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló]- 360 p. ; 21x21 cm.
ISBN 978-84-154327-6-0

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell

1. Arqueologia – Mallorca – Congressos
902(460.32)

SUMARI

REDESCOBRINT CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA). RESULTATS DE LA 6ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES.....	15	SES PAÏSSES DE LILLIU: CONSOLIDACIÓ I EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGIQUES 50 ANYS DESPRÉS.....	89
Pau Sureda, Maria Bofill, Edgard Camarós, Marián Cueto, Xavier Gonzalo, Dioscórides Marín, Alba Masclans, Adriana Molina, Esteban Álvarez		Bernat Burgaya, Jordi Hernández-Gash, Margalida Munar, Antoni Puig	
PRODUCCIÓ CERÀMICA A LES PITIÜSES A INICIS DEL II MIL·LENI BC: LA COVA DES RIUETS (FORMENTERA).....	25	14ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS A SON FORNÉS (MONTUÏRI, ANY 2011): EL SANTUARI 2.....	101
Ricard Marlasca Martín, Josep M. López Garí, Màrius Vendrell, Lorena Merino		Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch	
L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS ANIMALS A LES PITIÜSES A INICIS DEL SEGON MIL·LENNI CAL BC: UN TRET DIFERENCIAL?.....	35	EL SANTUARIO DE CALESCOVES (ALAIOR, MENORCA): LA COVA DELS JURATS O ESSLÉSIA.....	109
Josep Maria López Gari, Ricard Marlasca Martín, Miguel McMinn Grivé, Damià Ramis Bernad		Margarita Orfila, Giulia Baratta, Marc Mayer	
ES BARRANC DE SA TRAMUNTANA, UN YACIMIENTO PREHISTÓRICO EN LA COSTA NORTE DE MENORCA.....	43	ESTUDIO DE LAS ÁNFORAS DE LA ÁFRICA BIZACENA LOCALIZADAS EN EL FONDO SUBACUÁTICO DEL PUERTO DE SANITJA (MENORCA).....	119
María Isidro, Fernando Contreras		Fernando Contreras Rodrigo, Antonio J. Talavera Montes, Pere Massó Bachpol	
RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE ENTRE ILLES: EL CAS DELS JACIMENTS DE SA FERRADURA (MANACOR) I CALA MORELL (CIUTADELLA).....	51	ESTUDIO DE LOS MATERIALES PROCEDENTES DE LA NECRÓPOLIS ALTO IMPERIAL DE CAN CORRÓ O DEL MATADERO, DE POLLENTIA (ALCUDIA, MALLORCA).....	127
Montserrat Anglada, Antoni Ferrer, Damià Ramis, Magdalena Salas		Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés, Margarita Orfila Pons, Antonio Arribas Palau †	
LOS ASENTAMIENTOS COSTEROS DE MENORCA: EL CASO DE ES CASTELLET (CALESCOVES, ALAIOR).....	59	LA TROBALLA D'UNA ÀREA DE NECRÒPOLIS ROMANA AL SUBSÒL DE LES ANTIGUES CASES DE CAN RAMIS A ALCÚDIA.....	135
Elena Sánchez López, Mario Gutiérrez Rodríguez, Margarita Orfila Pons		Miquel Àngel Sastre Vanrell, Francisca Cardona López	
CONTAMINACIONS DEGUDES A L'ENTERRAMENT I LA GESTIÓ DE CERÀMIQUES PREHISTÒRIQUES DE MALLORCA (c. 1750-50 aC).....	69	UN MODEL 3D PER A LA CIUTAT ROMANA DE POLLENTIA: ARQUITECTURA, TOPOGRAFIA I GEOGRAFIA.....	143
Daniel Albero Santacreu		Bartomeu Vallori Márquez, Miguel Àngel Cau Ontiveros	
ANÁLISIS ESTRATIGRÁFICO DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA EN LA NAVETA ALEMANY 2010-2011.....	79	EL JACIMENT ROMÀ DE SON ESPASES: L'ORGANITZACIÓ DE LES ESTRUCTURES.....	149
Maria Calderón, Emmanuelle Gloaguen, Daniel Albero, Emili Garcia, Manuel Calvo		M. M. Estarellas Ordinas, J. Merino Santisteban, F. Torres Orell	

LA CERÀMICA DELS HORITZONS FUNDACIONALS DEL LLOC ITÀLIC DE SON ESPASES, PALMA (MALLORCA).....	155	PRIMAVERA DE 1230: ANDALUSINS REFUGIATS A LA SERRA DE LLEVANT (MALLORCA).....	229
Albert López Mullor, Albert Martín Menéndez, Maria Magdalena Estarellas, Josep Merino, Francisca Torres		Miquel Barceló, Helena Kirchner, Mateu Riera Rullan	
ELS PRIMERS ROMANS DE PALMA.....	167	L'ENTORN ARQUEOLÒGIC D'ALMALLUTX, UNA PROJECCIÓ A ESCALA DE LA SEQUÈNCIA D'OCUPACIÓ HUMANA DE L'ILLA DE MALLORCA. PRESENTACIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR.....	241
Francisca Torres Orell, Francisca Cardona López		Jaume Deyà Miró, Pablo Galera Pérez	
LA PRODUCCIÓN DE VINO EN LA ZONA CENTRAL DE IBIZA DURANTE LA ANTIGÜEDAD.....	173	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE TORREPETXINA (CIUTADELLA, MENORCA).....	249
Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani Echávarri		Helena Kirchner	
LA VIL·LA ROMANA DE SON SARD. DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES SUBSIDIÀRIES DE LES OBRES DE MILLORA DE LES CARRETERES MA-4032 I MA-4034 DE SON SERVERA-MALLORCA.....	181	ESTUDI DE LES CERÀMIQUES ISLÀMIQUES TROBADES A L'ESTACIÓ ARQUEOLÒGICA DE CORNIA (Maó, Menorca).....	255
Beatriz Palomar Puebla, Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés		Luis Plantalamor Massanet, Jaume Sastre Moll	
APROXIMACIÓN AL ESTUDIO DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (SANITJA – MENORCA).....	189	INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA EN EL PECIO DE BOTAFOCH, SUBSIDIARIA DEL PROYECTO DE EXPLANA Y MUELLES COMERCIALES AL ABRIGO DEL DIQUE BOTAFOCH EN EL PUERTO DE EIVISSA (FASE DESROLLADA ENTRE EL 15 DE NOVIEMBRE DE 2011 Y EL 20 DE ENERO DE 2012).....	267
Cristina Bravo Asensio, Fernando Contreras Rodrigo		Sebastià Munar Llabrés, Josué Mata Mora	
CERÁMICA DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (PORT DE SANITJA, MENORCA).....	199	ARQUEOLOGIA CONCENTRACIONÀRIA A MALLORCA: EL CAMPAMENT DELS SOLDATS.....	275
Tatiana Valente, Fernando Contreras		Antoni Puig Palerm, Tomàs Suau Mayol	
ESTUDIO BIOARQUEOLÓGICO DE LAS NECRÓPOLIS DE SANISERA (SANITJA –MENORCA).....	205	RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLOGÍA REALIZADA EN LA CASA DE CULTURA, CALLE RAMON LLULL Nº 3 DE PALMA (ISLA DE MALLORCA).....	283
Georgina Pacheco, Carmen Olivares, Jo Hurts, Fernando Contreras		María José Rivas Antequera, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad	
GESTES, RITUALS FUNERARIS I ANÀLISI ANTROPOLÒGICA DELS ENTERRAMENTS DE L'ÀMBIT LATERAL SUD DEL BAPTISTERI I DE L'ÀMBIT A DEL SECTOR SUD DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÒ (MANACOR).....	213	RESULTADOS PRELIMINARES DE LAS EXCAVACIONES Y DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO DE LAS FASES B y C EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE PALMA DE MALLORCA.....	291
Llorenç Alapont, Magdalena Sastre, Rotger Leal		Antonia Martínez Ortega, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad, Mª José Rivas Antequera, Mª Magdalena Riera Frau	
PERVIVENCIA DE LA COMUNIDAD JUDÍA EN LAS BALEARES DURANTE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA.....	223	SEGURIDAD EN EXCAVACIONES ARQUEOLÓGICAS.....	303
José Miguel Rosselló Esteve		Javier Sáenz Garcés	

PLANIMETRÍA EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ”. LA REANUDACIÓN DE UNA COOPERACIÓN.....	311
Christoph Rinne, Bartomeu Salvà i Simonet	
LA DOCUMENTACIÓ GRÀFICA AL PROJECTE DE RECUPERACIÓ, CONSOLIDACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL MONESTIR BIZANTÍ DE L'ILLA DE CABRERA.....	315
Josep Maria Puche	
ESTRATÈGIES DE CONSOLIDACIÓ, RESTAURACIÓ I ADEQUACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. EL CAS DEL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ (2003-2012).....	325
David Javaloyas, Joan Fornés, Llorenç Oliver	
PRIMERES ACTUACIONS AL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DEL PUIG FIGUER (ARTÀ).....	333
Magdalena Sastre, David Javaloyas, Emmanuelle Gloaquen	
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI A SANTANYÍ.....	341
Nuria Martínez Rengel	
EL FONS ARQUEOLÒGIC DEL MUSEU DE MALLORCA. GESTIÓ DEL MOVIMENT 2008-2012.....	345
Rosa Maria Aguiló Fiol, Joana Maria Palou i Sampol	
ARQUEODIGITAL.COM EN LA DIFUSIÓN DEL PATRIMONIO HISTÓRICO-ARQUEOLÓGICO DE LA ISLA DE MALLORCA.....	351
Maria Szatkowska, Eneko González San Juan	
PROPOSTA DE METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DE VALORACIONS ECONÒMIQUES SOBRE EL PATRIMONI HISTÒRIC.....	355
Joana Maria Gual	

PRESENTACIÓ

És una satisfacció poder oferir aquesta publicació amb els articles de les feines presentades a les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears celebrades a Palma durant els dies 28 i 29 de setembre de 2012.

Amb el llibre que tenen a les seves mans torna a quedar demostrada l'excel·lent trajectòria que estan experimentant les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears organitzades, principalment, per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres Jornades celebrades l'any 2006 a Manacor, es varen presentar 12 xerrades, totes elles amb temàtiques força variades però sempre dins de l'àmbit mallorquí, i que l'any 2009, el Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca va voler col·laborar amb aquella iniciativa publicant aquells 12 treballs.

Aquella bona embranzida inicial va seguir donant fruita a les jornades de 2007 fetes a Felanitx, de 2008 a Maó, i de 2010 a Eivissa, passant a ser una reunió no només de temes de Mallorca, sinó de totes les Illes Balears. Totes aquelles jornades varen ser un èxit de participació i d'organització, i també varen poder arribar a ser convenientment publicades. Tot plegat va fer que s'anés consolidant aquell lloc de trobada, actualment bianual, pels professionals que treballen en temes relacionats amb l'arqueologia de les nostres illes. La mostra més evident de tals afirmacions és que a les jornades de l'any passat es varen arribar a presentar 44 xerrades on s'exposaren treballs vinculats a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera.

El Consell de Mallorca, òrgan competent en matèria arqueològica, no podia deixar de col·laborar en un

esdeveniment tan significat celebrat a la nostra illa, i és per això que també ha volgut finançar completament el present exemplar de les *Actes V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears*.

Els articles aquí publicats són una molt completa representació del que és avui l'arqueologia de les Illes Balears. La seva reduïda extensió acompanyada d'un nombre abundant d'il·lustracions fan que el seu interès no quedi únicament centrat en el món científic, sinó també per a tota aquella persona aficionada a l'arqueologia i, fins i tot, per al públic en general.

Joan Rotger Seguí

Vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports
del Consell de Mallorca

PRÒLEG

La publicació que tenen entre mans ha estat possible gràcies a la feina, majoritàriament desinteressada, de moltes persones que estimen l'arqueologia de les nostres illes. Pens que hauria de ser un deure per a tots els que treballam en el gremi, sovint gràcies només a diners públics, el retornar a la societat allò que se'ns ha pagat. Amb aquesta publicació crec que s'assoleix dita empresa d'una manera extensa donat que està composta per articles de síntesi, poc extensos i molt ben il·lustrats, que clouen en un producte apte i atractiu per a tota mena de lectors.

Un dels principals objectius de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, ja des de la seva primera edició, era aconseguir un lloc comú on els professionals de l'arqueologia que fan feina a les illes Balears poguessin donar a conèixer els seus treballs més recents. Així, tots els articles presentats tenen dos elements comuns, per una banda estan relacionats amb l'arqueologia, i per l'altra el seu marc geogràfic està centrat a les illes Balears.

Les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, celebrades a Palma entre els dies 28 i 29 de setembre de 2012, varen ser un èxit tant de participació com de públic. També ho varen ser en tot allò relacionat amb la seva organització, i aquí cal recordar i agrair les excel·lents tasques realitzades pels coordinadors Antonia Martínez, Jaume Cardell i Antoni Planas.

També vull donar les gràcies a la Societat Arqueològica Lul·liana i al Consell de Mallorca per la bona predisposició que varen tenir, i també com pels mitjans humans i materials que ens varen facilitar.

En aquelles jornades, promocionades per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, es varen arribar a presentar 44 comunicacions signades per un total de 90 investigadors. A més, tant a la seu de la Societat Arqueològica Lul·liana, com a la del Consell de Mallorca, a l'edifici de la Misericòrdia, sovint es va arribar al centenar d'oients. És per això que crec que hem d'estar molt contents i orgullosos d'haver pogut tirar endavant la publicació de les actes d'un esdeveniment com aquell.

Pens que mai no s'havia aconseguit reunir un nombre tan elevat dels professionals que ens dedicam a l'arqueologia de les Balears. Tampoc mai s'havien presentat treballs de pràcticament tots els principals projectes que estan en marxa. Però tampoc no vull oblidar aquelles contribucions de feines més modestes que sovint han anat passant completament desapercebudes i oblidades, i de les quals estic convençut que també són cabdals per poder conèixer certs detalls del món arqueològic que d'una altra manera es podien arribar a perdre per sempre.

També ha estat una satisfacció veure que es publiquen treballs sobre alguns jaciments que romanien inèdits o dels quals feia anys que no se sabia res més que el que sortia a la premsa.

Una altra qüestió que ha quedat ben il·lustrada en aquest volum són els fruits de les demandes, entre d'altres, d'una gran part del col·lectiu d'arqueòlegs que feien feina l'any 2008 a Mallorca. Llavors es va demanar una millora en la concepció dels espais i infraestructures del Museu de Mallorca. Per tant, ens alegrem molt de la important millora dels magatzems de dit Museu presentats en aquest tom, una reivindicació a la qual no hem deixat de dedicar esforços i per la qual hem patit i seguim patint molts mals de cap.

En aquest sentit, esperem que prest se'ns torni a fer cas i no es continuï demanant malbaratar diners públics i privats per a siglar els materials arqueològics d'una manera irracional i gens pràctica.

En aquest volum es troben treballs centrats en labors o investigacions fetes a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera, o del conjunt d'algunes o de totes elles. Dues tercers parts dels autors són originaris de les nostres illes, però volem destacar que una tercera part són investigadors de la resta de l'Estat o fins i tot de l'estranger.

La majoria dels articles estan fets per arqueòlegs, però també n'hi ha d'elaborats per historiadors, historiadors de l'art, epigrafistes, filòlegs, antropòlegs, biòlegs, geòlegs, museòlegs i restauradors. Són per tant un bon exemple de la pluridisciplinarietat que està assolint l'arqueologia, i també una bona mostra del seu de cada cop més important paper en la societat i en el món científic del segle XXI.

Em plau encara més poder presentar aquest volum en els moments terribles que el país està vivint. Certament no tinc dubtes sobre el fet que s'havien de practicar retallades en aquell model de desenvolupament irracional basat en el crèdit d'uns doblers que no teníem i que haurem de seguir pagant durant molts d'anys. Se'ns dubte hi ha despeses molt més prioritàries que allò que es pugui gastar relacionat amb el món l'arqueologia. Indubtablement la sanitat, l'educació i el benestar social han d'estar al davant d'aquest desemborsament. Però no s'hauria de deixar l'arqueologia al darrera de tot, perquè és un dels pilars per poder seguir adquirint nous coneixements de la nostra història que hauran de servir per educar millor les futures generacions. A més, i n'estic ben convençut, l'arqueologia hauria d'arribar a ser el motor per posar en valor un bon grapat de monuments que serveixin com a reclam turístic, i és que en aquest sentit jaciments de primer ordre no ens en falten.

Per tot plegat, crec que ha estat un gran encert de la Vicepresidència de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca haver finançat aquesta publicació, una acció que volem reconèixer i agrair, especialment a la directora insular de Cultura i Patrimoni, Catalina Sureda, i al vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports, Joan Rotger.

No voldria acabar sense manifestar que em sembla evident que la publicació de les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears es caracteritza per ser un volum molt complet que crec que serà una fita a tenir en compte per al món de l'arqueologia balear.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del
Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes
Balears.

ESTUDI DE LES CERÀMIQUES ISLÀMIQUES TROBADES A L'ESTACIÓ ARQUEOLÒGICA DE CORNIA (Maó, Menorca)

Luis Plantalamor Massanet
Jaume Sastre Moll

Introducció

La publicació del text de la Conquesta de Mallorca (*Kitab Ta'rih Mayurqa*) segons la versió de Muhammad ibn 'Amira al-Mahzumi, autor coetani als esdeveniments ocorreguts a Mallorca entre els anys 1229 i 1230, a càrrec dels professors Muhammad ben Ma'mar, més els recents treballs i estudis sobre el Tractat de Capdepera (1231), realitzats en el mes de novembre del 2008 en aquella localitat mallorquina, han obert altres línies d'investigació i han aportat noves perspectives sobre un tema que esdevé cabdal per a la història de l'illa de Menorca: el mig segle d'autonomia i govern musulmà, sota el vassallatge de la Corona d'Aragó.

Els dos documents esmentats, separats cronològicament per un breu espai de temps, són susceptibles de ser analitzats d'una manera conjunta amb el propòsit de buscar unes connexions que permetin rastrejar nous suggeriments d'una època tan mancada de notícies per a Menorca. De manera que el nostre propòsit, en aquest breu estudi, no pretén ser un enllaçar dels fets polítics entre la conquesta de Mallorca i la infeudació tributària de l'illa de Menorca a la Corona d'Aragó, sinó esbrinar la possible relació humana que existí entre la gent musulmana menorquina, que vivia davant la costa oriental de Mallorca i aquells retirats a les muntanyes de Bulansa, després de l'ocupació cristiana, i les aportacions ètniques peninsulars arribades des d'al-Andalus.

Segons M. Ben Ma'mar, comentant el *Kitab Ta'rih Mayurqa*, l'èxode de gran nombre de famílies musulmanes d'al-Andalus va iniciar-se alguns anys abans de la conquesta de Ciutat de Mallorca, de manera que l'historiador àrab és de l'opinió que la crisi política que es produí entre 1226 i 1229 a l'illa fou motivada per la rivalitat suscitada entre els andalusins i els familiars i amics del governador almohade Abu Yahya, que precipità els esdeveniments cap a allò que era inevitable: la pèrdua de l'illa per l'Islam.

El confinament de molts musulmans a la regió de Bulansa (Pollença) va durar aproximadament un any, en el decurs del qual la resistència fou aferrissada, però és evident que a més de resistir van intentar establir contactes amb els seus correligionaris.

En aquest sentit, al final del seu relat, Muhammad Ibn 'Amira fa una breu al·lusió a la relació epistolar cursada entre els musulmans mallorquins que resistien a les muntanyes de Mallorca i els habitants de l'illa de Menorca quan conte que els seguidors d'Ibn Sayri —que Rosselló Bordoy identifica amb el cabdill Xuaip— entraren en contacte amb els menorquins demanant queviures.

“Escriviren a la gent de Menorca perquè els proveïssin d'aliments i els ajudassin a mantenir la posició, i aquests respongueren que, per una banda, els ne donarien una gran quantitat com a mostra de solidaritat amb el drama que vivien, i que, per l'altra, els vendrien una quantitat similar que ja pagarien quan els fos possible abonar el seu preu. Els cristians s'assabentaren de la feta i situaren en aquella ruta algunes naus per impedir que tal cosa es pogués realitzar i tallaren el pas per aquell indret. La carestia es féu més acusada per manca d'avituallament fins que no hi va haver ningú que tingués esment de les dues coses més importants, ni de la boca ni de la frontera.”

A través d'aquestes paraules, Ibn Amira deixa entreveure una bona predisposició d'ajuda de les autoritats menorquines vers les necessitats dels resistents, iniciativa que va ser en gran part truncada pel bloqueig naval exercit per la marina catalana, en disposar un nombre indeterminat de naus en el Canal de Menorca per evitar el transport de queviures des de l'illa i així afeblir la precària situació dels assetjats a les muntanyes.

Una vegada retuda la resistència musulmana mallorqui-

na, amb la capitulació de Xuaip, el següent pas era subjugar l'illa de Menorca. Però ni les circumstàncies, ni la situació econòmica, ni els esdeveniments polítics eren propicis, de manera que el tractat d'infeudació de Menorca va permetre un ajornament de la conquesta de l'illa durant més de mig segle.

En el Tractat de Capdepera, signat el 14 de juny de 1231, entre Jaume I i el moixerif de Menorca 'Abd Allah Muhammad ibn Ahmad ibn Hisam, un dels principals musulmans menorquins desplaçats a Capdepera per gestionar el pacte fou Abu 'Utman Sa'id ibn Hakam, qui poc temps després substituïria el ra'iz almohade que exercia el càrrec de cadí de l'illa. Abu 'Utman ibn Hakam, confirmat com a nou moixerif pel rei aragonès, es convertí en el personatge més rellevant de l'illa de Menorca en el seu moment, que a més de governar amb encert i amb bon criteri, intel·ligència i eficàcia, va destacar per les seves composicions poètiques, va disposar d'una nombrosa biblioteca i creà un ambient intel·lectual que va tenir un significat ressò a moltes regions d'Yspania i Ifriqyya.

Durant el seu llarg govern (morí l'any 1281-82) Menorca va viure una de les èpoques de major esplendor cultural i gaudí d'una gran autonomia i independència política. El seu fill, el pacífic 'Abu Umar ibn Hakam, expert en poesia i amant també de la cultura, no va saber mantenir el prestigi polític del seu pare i va haver de retre l'illa de Menorca al seu conqueridor, Alfons III el Franc, el gener de l'any 1287, acusat per Pere III el Gran d'haver prestat avís al governador de Tunis quan ell va recalcar en el port de Maó (1282), amb la intenció d'arribar al golf de Tunis per intervenir a Sicília, amb el pretext defensar els drets de la seva esposa Constança, hereva del tron dels Staufen.

Així doncs, durant els 56 anys que Menorca gaudí d'una gran autonomia política, l'illa fou refugi de nombroses persones (intel·lectuals i gent de tota condició) que fugien de les poblacions peninsulars islàmiques, empeses per l'avenç anorreador de castellans i aragonesos a les terres d'al-Andalus i als regnes de València i Múrcia.

Les escomeses dels comtes aragonesos contra el reialme de València i les iniciatives bèl·liques de Ferran III el Sant de Castella contra les taifes almohades andaluses (Còrdova i Sevilla) suposaren una fugida massiva de musulmans al Nord d'Àfrica, principalment vers Ifriqiya i al Magreb.

Segons E. Molina, molts dels refugiats del Llevant es concentraven a Oriola, des d'on prenen ruta cap a Granada per passar al Nord d'Àfrica. Molts d'altres prenen la ruta marítima, més ràpida però més insegura, que des dels ports d'Alacant o Cartagena passaven per Menorca, per després arribar a Bugia o Tunis. Així, molts d'ells aprofitaren la immunitat de què gaudien les embarcacions menorquines arribades als ports llevants (des de 1231) i de les naus catalanes que es dirigien a Llevant, per abandonar uns escenaris luctuosos que presagiaven el pitjor. En el seu trajecte cap als ports africans, algunes embarcacions recalaren a Menorca, altres seguiren el seu rumb cap al seu destí. És en aquest punt on Abu 'Utman Sa'id ibn Hakam va rebre les millores lloances, mostres de gratitud i elogis dels seus correligionaris, ja que l'ajuda i suport donat pel ra'is menorquí a aquelles persones que abandonaven les seves terres, va fer que molts savis i literats li adrecessin cartes d'agraïment i manifestessin la seva desinteressada intervenció en situacions compromeses, com fou la seva eficaç gestió en el rescat d'alguns musulmans caiguts en mans dels enemics, o la cura posada en fer arribar amb salvament els nebots de Ibn 'Amira que s'havien refugiat a Oriola. Els dos nins, des d'aquella ciutat murciana, passaren a Menorca, on romangueren algun temps sota la protecció del moixerif, per després passar a Bugia on eren esperats amb ansietat pel seu oncle Ibn 'Amira. La carta d'agraïment adreçada pel polític, historiador i poeta a Abu 'Utman de Menorca és una prova més del reconeixement internacional, dins el món islàmic, de la seva actuació.

El fet de que Menorca, durant la segona meitat del segle XIII, es convertís en un centre receptor de molts immigrants andalusins que pretenien arribar al Nord d'Àfrica, fa pensar si part d'aquest contingent humà pogués ser retengut pel moixerif amb una clara intencionalitat: augmentar l'escassa població de l'illa de Menorca amb persones expertes i avesades en tècniques d'irrigació i en cultius llevants peninsulars, per poder fer front al pagament del tribut subscrit amb el rei d'Aragó. Ja hem esmentat que des de 1231 Menorca s'havia compromès a pagar una quantitat important de cereals (2.500 quarteres d'ordi i 300 quarteres de blat) que suposaven l'explotació d'unes 700 quarterades de terreny, és a dir, un total d'unes 500 ha de cultiu (SASTRE, PLANTALAMOR, 2008, 234) a una illa mancada de tradició agrícola i amb unes tècniques agràries deficientes.

L'arrelament a l'illa d'un cert nombre de famílies camperoles andalusines suposava posar en cultiu nous espais agraris i adequar velles estructures que permetrien augmentar la producció. El fet que en aquests moments l'arqueologia practicada a Menorca tregui a llum velles estructures en poblats talaiòtics, i es localitzin materials ceràmics islàmics, datats en el segle XIII, assentats sobre jaciments antics, suposa la residència d'una nova població sobre els jaciments abandonats durant el segle II dC i reutilitzats posteriorment. És a dir, que durant XI segles aquelles terres romangueren sense una explotació agrària directa, i ara eren novament ocupades i conreades. Aquesta circumstància fa pensar si les velles estructures d'alguns poblats talaiòtics varen ser modificades i reutilitzades posteriorment per una població medieval islàmica. Una població que no es correspon amb un sobtat increment demogràfic autòcton, sinó més bé a una aportació poblacional exterior fruit d'una immigració. Aquest augment demogràfic procedent de l'exterior, durant la segona meitat del segle XIII, podria molt bé explicar l'ocupació d'antics poblats talaiòtics menorquins, com a nous centres agrícoles i ramaders. És el cas de Trepucó, sa Torreta (M. Murray), Biniac i Santa Mònica... on un gran nombre de les troballes de ceràmiques islàmiques corresponen a peces de luxe d'importació, de procedència llevantina que no es corresponen amb la produïda per uns alfarers locals. Altres són peces destinades a contenir líquids i àrids, de manufactura molt acurada. Després d'un primer estudi de les troballes islàmiques localitzades en el poblat talaiòtic de Curnia Nou —a les proximitats de Maó— aquelles es localitzen sobre nivells romans imperials. Però quan el castell de Maó va aglutinar els petits nuclis de poblament circumdant i del mateix Trepucó, i va esdevenir en centre urbà de la zona oriental de Menorca, es convertí en “oppidum Magontanis” i després en la Maguna d'època islàmica.

EL JACIMENT MUSULMÀ DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA)

Podem identificar els materials de Cornia (Maó) com deixalles o femer d'una societat rural islàmica que, com altres, ocupà un lloc d'hàbitat més antic, cronològicament situat en el marge entre la conquesta catalana de Mallorca (1229) i la in-

corporació definitiva de Menorca a la corona d'Aragó (1287).

Són clars paral·lels, amb aquestes circumstàncies a Menorca, les estacions talaiòtiques de Binicalaf (Maó), Torre den Galmés (Alaior), Turmadén des Capità (Alaior), Santa Mònica (Mitjorn), Son Catlar (Ciutadella)...

Presenta el conjunt una certa afinitat amb el material islàmic de l'època, procedent del sud-est de la Península Ibèrica, com els del jaciment de Castell d'Ambra (Pego) (AZUAR, G. MARTÍ, J. PASCUAL J. 1999), les ceràmiques tardanes de Múrcia (BELLON, J. MARTÍNEZ, C. 2007) o la Marina d'Alacant (BOLUFER, J. 1987). Tot pareix indicar que probablement Cornia tenia continuïtat territorial amb el lloc d'inhumació de la parcel·la 4 del polígon industrial de Maó (Quarta fase) segregat de la mateixa finca, a uns 700 m de distància. Aquesta d'excavació, practicada recentment, ha proporcionat tres datacions carbòniques entorn al segle XIII dC (MARQUÉS J. MOLL, I. i SINTES, E. 2007; SINTES, Elena, comunicació personal). No s'han trobat restes d'estructures noves, tot i que està clar que els ocupants dels segle XIII adaptaren les restes de les estructures internes del talaiot B, i empraren els restes de cova i el sitjot pròxim com a abocador. Tampoc es pot descartar que fos una ocupació temporal durant el dia (ja que manquen elements d'il·luminació nocturna), utilitzat per necessitats de tipus agrícola i ramader, i clarament relacionada amb la destrucció de les runes entre aquest lloc i el talaiot A.

Entre les ceràmiques aparegudes, en el conjunt de Cornia n'hi ha poques de vidriades. És difícil afirmar que n'hi hagués amb decoració policroma, si bé es documenta el vidriat verd i melat unidor a l'interior de la forma ataïfor, i verd a corda seca en una possible gerreta. Però en general la decoració es redueix a cordons, empremtes de cercles a l'interior de vasos, o a incisions transversals o empremtes de corda, sempre molt simples i no utilitzant l'ús d'estampilles.

Les decoracions pintades són sempre amb engalbes naturals (terra, verd i manganès, marró, roig...) i ocasionalment amb combinació d'aquests, arribant a presentar certa complexitat. Són comuns els motius lineals freqüentment utilitzant el torn, entrellaçats i són escassos els elements simbòlics o figuratius (sol, ull...). Destaquem que aquests motius eren pintats amb el fang fresc i en ocasions es veu que les anses de les gerres foren afegides amb posterioritat a la pintura.

ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS

El conjunt ceràmic localitzat a l'estació arqueològica de Cornia Nou (Maó, Menorca) ha aportat un total de 1.864 fragments, entre recipients i altres objectes ceràmics de tipologia andalusí, que pareix ser es corresponen cronològicament a la darrera època de la dominació islàmica de l'illa de Menorca (1230 -1287).

El conjunt presenta un estat de fragmentació tan important que en molts casos resulta difícil poder identificar i catalogar amb certa precisió molts dels fragments, el que dificulta saber a quin tipus d'objecte corresponen. Però no es poden rebutjar els petits fragments, que, encara que no aporten molta informació sobre la forma, ens donen un valor quantitatiu i qualitatiu del conjunt ceràmic en estudi.

Després de la seva classificació, segons la tipologia i la funcionalitat de les peces ceràmiques les hem agrupat en quatre subgrups:

1. Ceràmiques d'ús domèstic240 peces

12,8 %
2. Ceràmiques contenidores i/o transport ... 685 peces

36,7 %
3. Ceràmiques d'usos divers..... 250 peces

13,4 %
4. Ceràmiques de difícil classificació..... 689 peces

37,0 %

Segons les seves característiques estructurals s'han comptabilitzat un total de 51 fragment de tapadores, 607 fragments de vores i 448 fragments de bases, de manera que aquests resultats ens permeten dir que estam parlant d'un conjunt ceràmic integrat d'un 500 peces diferents, aproximadament.

Per intentar classificar la ceràmica musulmana en estudi dintre una tipologia ens servirem principalment de l'estudi fet per G. ROSSELLÓ BORDOY (1978) titulat "Ensayo de sistematización de la cerámica árabe en Mallorca" ja que el tipus ceràmics menorquins tenen una evident semblança amb la ceràmica fabricada a l'illa de Mallorca.

Ceràmiques d'ús domèstic

Dintre del conjunt ceràmic s'han identificat un total de 239 fragments que corresponen a tasques culinàries domèstiques per servei de taula, com els atafors (148), escudelles (22), botelles (19), olles (15), marmites (14), cassoles (2) i

plats (5), recipients utilitzat, principalment, per cuinar, preparar els aliments i servir-se d'una manera col·lectiva i/o individualment (NAVARRRO PALAZÓN, 1991).

I. CERÀMIQUES D'ÚS DOMÈSTIC				
Tipus	Frag. Vores	Frag. Parets	Frag. Bases	Totals
ATAFOR	148	—	12	160
ESCUDELLA	22	—	2	24
BOTELLA	19	—	—	19
CASSOLA	17	—	—	17
LLANTIA	—	—	1	1
MARMITA	14	—	—	14
PLAT	—	—	5	5
Totals	220	—	20	240
II. CERÀMIQUES CONTENIDORES, DE TRANSPORT I CONSERVACIÓ				
Tipus	Frag. Vores	Frag. Parets	Frag. Bases	Totals
ALFÀBIA	29	10	366	39
AMFORA/ ENCOLLA	2	—		2
GERRA	221	—		587
GERRETA	57	—		57
Totals	309	10	366	685
III. CERÀMIQUES DE USOS DIFERENTS				
Tipus	Frag. Vores	Frag. Parets	Frag. Bases	Totals
RIBELL	77	59	63	199
TAPADORA	51	—	—	51
Totals	128	59	63	250
IV. CERÀMIQUES DE DIFÍCIL CLASSIFICACIÓ.				
Sense Classificació	Frag. Vores	Frag. anses	Frag. parets	Totals
Totals	81	272	336	689

Taula de la ceràmica musulmana de Cornia Nou (Menorca).

Ataifors

Segons G. ROSSELLÓ, l'ataifor (o safa) seria una peça derivada de les peces gregues (*phiale* i *kilix*) o de la *patera* tardoromana, que durant el seu desenvolupament, fins el segle XIV, ofereix una multitud de variants tipològiques, convertint-se en la peça que proporciona una línia cronològica més coherent i segura (ROSSELLÓ 1978, 15-24). La seva presència a la taula, tant com a recipient comunitari per compartir els aliments, com després individual (plats), és un fet reiteradament constatat a les dues illes balears.

Les 148 vores d'ataifors inventariades en aquest jaciment, ofereixen una gran varietat tipològica, que a la vegada presenten una gran similitud amb les vores de les escudelles que les acompanyen (22 peces). L'única diferència entre els dos subtipus és el diàmetre de la boca, que en els atafors són més amples que el de les escudelles.

L'ataifor resulta ser una peça abundant en els aixovars musulmans mallorquins, de manera que les peces més decorades, proveïdes d'una pàtina de vernís, correspondrien a peces de vaixelles de luxe, mentre que els que no presenten cap tipus de decoració podrien correspondre a peces d'ús més comú.

G. ROSSELLÓ estableix quatre tipus d'ataifors, segons les característiques estructurals de les parets, ja que tots ells

presenten un repeu diferenciat a la base.

El **Tipus I** seria un plat de parets corbes, amb una vora plana, sense diferenciació amb les parets.

Entre els 148 fragment de vores d'aitafor trobades a Cornia Nou, no hem identificat cap element amb aquestes característiques.

El **Tipus II** seria el d'un aitafor de boca ampla (amb un diàmetre superior a 20 cm), de parets rectes, amb un cantell exterior o carena, que després se corba per ajuntar-se al peu.

Són d'aquest tipus els núm. d'inventari: 223, 231, 237, 239, 241, 257, 371, 381, 404, 537, 540, 664, 734, 879, 1.429, 1.659, 1.664...

El **Tipus III** és una peça de parets corbes, gruixudes, sense vores, de perfil rom; és en realitat un bol de gran format, de 25 a 40 cm de diàmetre, amb repeu.

Són d'aquest tipus els núm. d'inventari: 256, 411, 425, 427, 441, 443, 521, 836, 1.687, 1.688, 1.722...

El **Tipus IV** és un aitafor de parets altes i corbes, amb un regruix a l'entorn de la boca.

És un del subgrup més nombrós. Són d'aquest tipus els núm. d'inventari: 220, 235, 250, 294, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 376, 377, 408, 414, 538, 539, 567, 1.683, 1.705, 1.794...

Totes les peces inventariades estan incloses entre els 12,7 i els 44 cm. de diàmetre (mínim i màxim) però la gran majoria estan compresos entre els 25 i els 30 cm.

Diàmetres en cm	19	20-22	23-24	25-27	28-30	31-34	+ 35
Nombre de peces	14	17	17	31	22	18	17

Hi ha que considerar que les peces classificades com aitafors, amb un diàmetre de boca inferior a 20 cm. podrien ser molt bé ésser escudelles, encara que presenten una tipologia molt semblant a aquells.

Vaixella individual tarnada. (o Escudella):

Dintre la morfologia tipològica establerta per G. ROSSELLÓ no apareix la escudella com a tipus morfològic cerà-

mic musulmà. Per a nosaltres l'escudella (probablement d'influència cristiana catalana), és una peça ceràmica de reduïdes dimensions, molt semblant a l'aitafor, però que podria significar la utilització d'un element nou a la taula, emprat de manera individual per cadascun dels comensals a l'hora de servir-se del plat comunitari, o per servir salses o condiments. L'escudella es contempla en la taula de formes obertes (de BAZZANA, A., BEDIA, J. 2008, p. 223).

Exemples clarificadors són els núm. d'inventari 230, 587, 601, 1.353, 1.425, 1.889... Tots ells obeeixen a les tipologies II, III i IV dels aitafors, però són de dimensions molt minses.

Diàmetres en cm	10	13	15	16	17	18	19
Nombre de peces	2	2	1	3	2	3	6

Les 22 peces considerades escudelles, juntament amb els altres 14 fragments d'aitafor més petits (de diàmetre de boca inferiors de 20 cm), configuren un grup de peces prou significatiu (32 en total) per considerar la possibilitat de formar un grup nou, diferenciat de l'aitafor, que rebria el nom d'**Escudella**.

La botella

Les característiques de la *redoma*¹, ampolla o botella de ventre ample, és una peça de cos esfèric amb repeu, o sense, amb un coll alt, amb un galet també alt, perfectament diferenciat, amb broc o sense, si bé aquest pot ser substituït, en certes ocasions, per un simple pinçament de la boca del coll practicat amb els dits.

Els 19 fragments de vores de boca de botella aparegudes a Cornia Nou són les peces amb una major decoració, algunes d'elles proveïdes de vidriat. (núm. 413, 731, 1.197, 1.442, 1585)

Els diàmetres de la boca van dels 3,1 cm als 8,6 cm, però la majoria oscil·la entre els 4,5 i els 6,5 cm.

Resulta difícil saber quina era la seva funcionalitat, però per les seves mides (20–25 cm d'alt) i en estar proveïts d'un

¹ ALCOVER-MOLL: Diccionari Català Valencià Balear, accepta redoma com a castellanisme.

gallet per a servir líquids, fa pensar en un servidor d'oli, vinagre, i condiments liquats a les taules de les famílies benestants. Encara que això no exclou la utilització de les ampolles com a recipient de perfums (com apunta G. ROSSELLÓ, 1978, 26).

Cassola

Sol ser una peça de fang porós, de factura tosca, de parets corbes i base plana, amb petites anses, substituïdes en certes ocasions per simples monyons. Sol ser també una peça molt utilitzada en els aixovars domèstics comuns. La seva funció era exclusivament culinària (NAVARRO PALAZÓN, J. 1991), de manera que la seva base ampla i plana indica que la seva funció estava reservada al contacte del foc. G. Rosselló el considera un precedent de la *greixonera* mallorquina i del *tià* menorquí. A Cornia Nou hem identificat 17 fragments ceràmics que presenten unes característiques comunes en el perfil de la boca: una boca plana, amb regruix a l'exterior i a l'interior, o simplement a l'exterior. A aquestes característiques corresponen els núm. d'inventari: 228, 229, 242, 379, 1428...

Rosselló no considera oportú fer una classificació, ja que, segons ell, les formes que presenta aquest tipus ceràmic són purament accidentals.

Llàntia

Tan sols hem localitzat un fragment de base d'un recipient que podria tractar-se d'una llàntia o cremador d'oli per la il·luminació.

Marmites

Són recipients de boca ampla, cos també ample i bombat, amb la base plana, perfectament adaptades a ser col·locades sobre el foc.

G. Rosselló distingeix 5 tipus diferents dintre la sèrie Marmita, però és evident que tractant-se de 14 fragments és molt difícil fer una classificació tipològica. Correspondrien a aquest tipus els núm. d'inventari: 269*, 658*, 1.443*, 1.556, 1.557**, 1.614, 1790, 1.785, 1.782...

Els diàmetres de la boca oscil·larien entre els 8,5 i els 13 cm per tan es tracten a peces de petit format.

Plats

Malgrat que aquest tipus ceràmic no apareix a la tipologia de G. Rosselló, algunes peces, sobretot fragments de bases, per l'obertura de les parets, fan pensar que es tracta de plat per servir a la taula, de característiques similars als ataïfors però de parets molt gruixudes. Són peces amb vores d'uns diàmetres de 35-40 cm.

Corresponen a aquestes característiques els núm. d'inventari 238, 251, 457, 780, 1.378...

Ceràmiques contenidores, de transport i conservació

Configuren els grup de fragments més nombrós, amb un total de 685 peces, que permeten creure en la possibilitat que en total hi ha restes d'unes 350 peces ceràmiques utilitzades pels transport de líquids i de gra.

Alfàbies, àmfores i ancolles

Resulta difícil identificar els fragments ceràmics inventariats de cadascun d'aquests tres tipus de recipients, ja que les seves característiques estructurals són similars, així com també el seu ús.

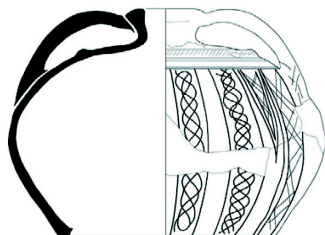
El tipus alfàbia (*tinaja*) pareix ser el model més nombrós dels 31 fragments de vora inventariats, dels quals es detecten 2 tipus diferents:

Tipus I: peces amb vores planes o romes, obertes cap a l'exterior de la peça, algunes d'elles amb una motllura també roma. núm. d'inventari 236, 360, 459, 579, 592, 600, 694, 729*, 777, 835, 1.633, 1.680, 1.681*, 1.795, 1.876.

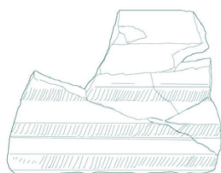
Tipus II: són peces amb vores convexes o bífides, tancades cap a l'interior, susceptibles de portar una tapadora o un altre element ceràmic de cobertura. núm. d'inventari 262, 415*, 575, 1656*, 1657, 1879* ...

A aquests tres tipus ceràmics (alfàbies, àmfores i ancolles) corresponen altres 10 fragments de recipients, de fang amb textura de bescuit, amb desgreixants mitjans i gruixats, amb intrusions de color negre produït per la combustió lenta d'elements orgànics. Algunes de les peces presenten decoració incisa o pintada.

Són d'aquestes característiques els núm. d'inventari: 357, 358, 359, 360, 732, 803, 1.161, 1.630...

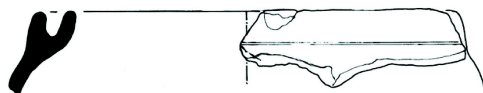
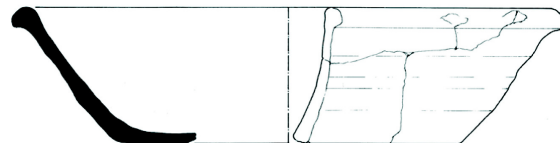
731

706

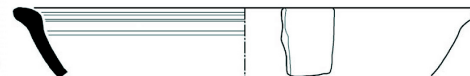
705

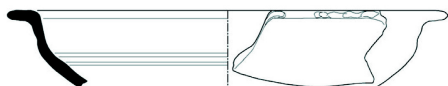
575

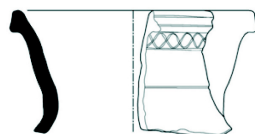
570

546

545

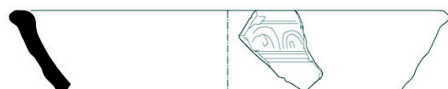
402

355

1815

1800

1778

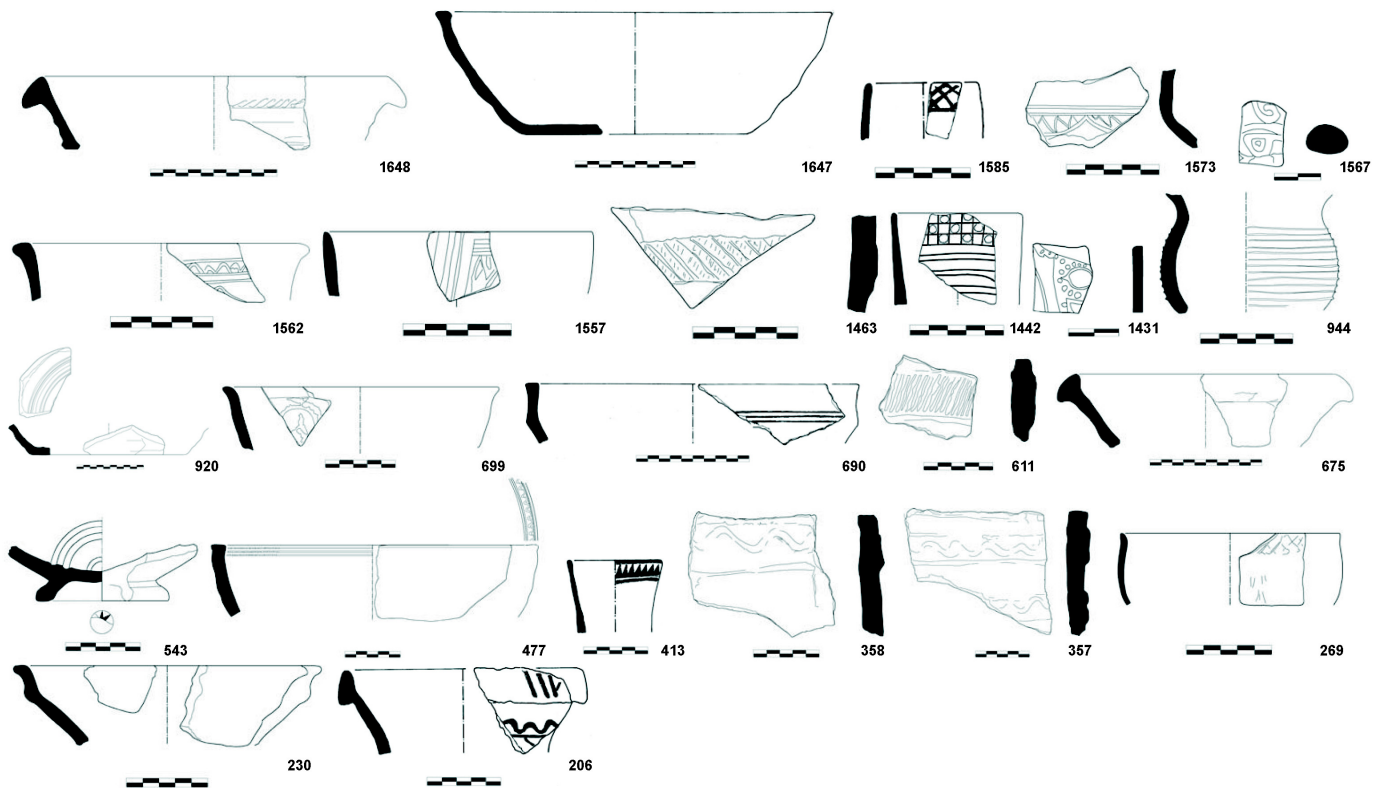

1674

1648

Gerres i gerretes

Com diu G. ROSSELLÓ, la diferenciació entre gerra i gerreta ve determinada principalment per les dimensions d'una i altra. Ambdues solen presentar poca decoració, i si aquesta es presenta sol ser més a les peces de petit format, amb una funcionalitat més específica.

El nombre de fragments inventariats, possiblement de gerres, és de 221 unitats, dels quals 163 coneixem el seu diàmetre de la boca; el de gerretes o gerrets sumen un total de 23 unitats.

Les gerres de Cornia Nou solen presentar una decoració molt senzilla, a base de traçats i meandres pintats amb mangra, tant a l'exterior de la boca, en el coll i a la part superior del cos de la peça. Els principals motius solen ser bandes formades de línies primes disposades en horitzontal, i bandes horitzontals alternant amb ondulacions al seu interior. Però en conjunt és un grup ceràmic amb escassa decoració i poc variada, el que permet creure que es tracta de peces de ceràmica comuna i típica d'un aixovar domèstics, que responen a unes funcions ben definides: contenidors d'aigua, d'aliments o d'altres líquids.

En quan a la tipologia, la ceràmica localitzada a Cornia Nou, correspon als tipus Aa i Ac de la classificació proposada per ROSSELLÓ.

El tipus Aa correspon a una gerra amb coll cilíndric, robust amb boca bombada, diferenciada mitjançant un solc a la part inferior. El tipus Ac és una gerra de coll de forma cònica, de parets rectes obertes.

El mateix autor, al final de l'estudi de la peça GERRA fa aquest suggeriment: *"De momento considero fundamental dirigir la atención al perfil de los labios de las jarras, pues creo que en su diferente conformación puede hallarse un índice cronológico, presentado, pero por desgracia no comprobado hasta el momento, pues carecemos de excavaciones que afiancen esta hipótesis"* (ROSSELLÓ, G. 1978, p. 39).

Aquest suggeriment ens permet fer aquesta classificació o tipologia de les voreres de les boques de les gerres menors:

Tipus I: Gerres amb coll lleugerament corbat i llis cap a l'exterior i vora de la boca roma. La distància entre la boca i

la carena unida al cos de la gerra oscil·la entre 3 i 6 cm. Les peces estan proveïdes segurament amb dues anses. Corresponen a aquesta descripció els núm. d'inventari: 258, 260, 261, 270, 272, 409, 414, 419, 428, 429, 431, 436, 445, 448, 449, 453, 532, 455, 578, 596, 599, 659, 660, 695, 876, 1.414, 1.676, 1.698, 1.706, 1.708, 1.715, 1.718, 1.719, 1.727, 1.730, 1.732, 1.735, 1.746, 1.761, 1.798, 1.799, 1.802, 1.806.

Tipus II. Gerres amb coll lleugerament corbat i llis cap a l'exterior amb un gruix al voltant de la vora, configurant una rebava. Corresponen a aquesta descripció els núm. d'inventari: 199, 202, 214, 358, 407, 697, 698, 786, 787, 1.658, 1.667, 1.672, 1.703.

Tipus III. Gerres amb coll recte, o lleugerament inclinat cap a l'interior, amb la vora de la boca roma. Corresponen a aquesta descripció els núm. d'inventari: 276, 378, 782, 1478, 1689, 1699, 1707, 1715.

Tipus IV. Gerres de coll corbat o recte, inclinat cap al interior o exterior, amb motlures. La vora de la boca presenta una rebava. Corresponen a aquesta descripció els núm. d'inventari: 481, 484, 590, 591, 594, 772, 1.652, 1.653, 1.663, 1.668, 1.669, 1.673, 1.675, 1.685, 1.690, 1.693.

Diàmetre de boca en cm	8 – 10	11 – 12	13 – 14	15-16	17-18	19-20	21-22
Nombre de fragments	16	50	50	33	10	1	3

Les gerretes, de dimensions més petites que les primeres, presenten una morfologia de la boca molt més simple. La majoria d'elles corresponen al tipus I de la nostra segona classificació. És a dir són gerretes amb coll lleugerament corbat i llis cap a l'exterior i vora de la boca roma. Però el coll que uniria la boca i la carena del cos de la gerreta seria més llarg. I en el cas de tenir broc a un costat i ansa a l'altre extrem la peça rebria el nom de gerret.

Són tipus característics els núm. del inventari: 200, 263, 268, 271, 274, 602, 1.584*, 1.713, 1.734, 1.742, 1.763, 1.781, 1.810, 1.811.

Diàmetre de boca en cm	6,5-7,5	8-9	9-10	10-11	11	s/e
Nombre de fragments	4	6	6	4	1	2

El diàmetre mínim de la boca és de 6,6 cm. El màxim és de 12,2 cm.

Un altre element diferenciador de les gerres i gerretes són les basses de la peça, encara que aquestes poden ser d'altres recipients de morfologia similar, com les ancolles i alfàbies.

En total s'han identificat un total de 366 unitats que corresponen a peces d'aquestes característiques. El seu registre ens indica el nombre aproximat de les peces de magatzem existents, malgrat manqui quasi la totalitat de la gerra, alfàbia, ancolla, etc.

Una altra circumstància a considerar són els nombrosos fragments de anses i ansetes inventariats. Dels 272 fragments, la gran majoria corresponen a peces de petit format, que tan poden correspondre a gerretes, gerrets, botelles o altres recipients de reduïda capacitat.

Ceràmiques d'usos diferents

Ribells o al-qadaf, *kasriyas*

El nom donat a aquest tipus ceràmics per Rosselló és *Al-cadafé* (ROSSELLÓ 1978, 60), i es tracta d'una peça gran, de forma troncocònica invertida, d'ampla base plana, parets rectes i boca oberta amb una rebava; també correspon a alqadafé, paraula derivada de l'àbab al-qadaf (BAZZANA, A. 1979, pp. 159-160). El seu ús pogué ser molt variat i el fet que la peça ha perdurat fins a la modernitat ha pogut perdre la finalitat inicial amb la que fou concebuda.

Segons G. Rosselló la funció essencial fou la de receptacle per a la neteja de la vaixel·la o de la roba, així com també per a la neteja personal; altres els consideren peces apropiades on "se podría realizar... el aliño de aceitunas y la preparación de grandes cantidades de alimentos fríos"; però dintre una societat agrícola ramadera, com la menorquina, també seria la peça més adequada per formatjar, col·locant sobre la

seva boca el cavall de fusta per treure el serigot del bolic del formatge tendre, per la fabricació de mantega o per pastar la farina. G. Rosselló en descriu de tres tipus. Els dos primers, sense decoració, mentre que el tercer, similar al primer, presenta uns reforçaments horitzontals a les parets, generalment decorats amb incisions obliqües, asimètriques, fetes amb una canya. El fang sol ser vermellós i en alguns casos groguenc, de poca qualitat.

Poques peces solen estar vidriades, i algunes estan decorades amb incisions de meandres amb pinta a la rebava de la boca o al seu interior. Els altres 59 són fragments de paret decorats amb pinta. Però hem observat que algunes alfàbies, degut a la seva magnitud, també solen ser reforçades amb faixes de fang més amples, i també decorades amb pinta, però si en els ribells les faixes solen tenir de 1 a 2 cm d'ampla, a les alfàbies sol ser de 3 a 4 cm.

Dels 199 fragments identificats com a peces de ribell, 77 són vores i 63 bases, el que ve a constatar que és tractava d'una peça ceràmica molt utilitzada i comuna.

Diàmetre de boca	-30	30-35	16-40	41-45	46-50	50-55	TOTAL
Nombre de fragments	10	11	8	5	7	9	50

La majoria dels ribells inventariats són del tipus I i III de la classificació de G. Rosselló, és a dir, de parets rectes amb una rebava lleugerament inclinada a l'exterior o arrodonida, sobre la qual poden figurar meandres incisos, com al núm. 791 de l'inventari.

Són peces característiques els núm. 215, 480, 575, 577, 593, 791, 877, 878...

Tapadores

Peça utilitzada per tancar la boca de certes peces ceràmiques. Segons G. Rosselló, és una peça molt comuna en els jaciments d'època musulmana. En aquesta excavació hem localitzat 51 fragments d'altres tantes tapadores. Rosselló distingeix tres tipus, dels quals els localitzats a Cornia Nou corresponen al tipus A i C.

El tipus A té un monyó central, amb base plana, que tanca el coll del recipient, amb vores planes. Tipus C, de forma cònica amb rebava. Cap d'elles presenta decoració ni vidriat.

Ceràmiques de difícil classificació

El 37 % del fragments ceràmics són peces de difícil classificació, però el seu conjunt permet calcular, d'una manera aproximada (segons el nombre de vores de boca i basses), el nombre de peces possibles existents en el jaciment. De la mateixa manera que el nombrós grup format pels fragments ceràmics de les anses, ens informa sobre la grandària de la peça, i ens diu que un gran nombre d'elles eren de petit format, ja que els fragments s'han de correspondre amb les proporcions de les peces.

CONCLUSIÓ

Ens trobem davant un jaciment que pertany a un grup poblacional agrícola ramader, amb unes grans possibilitats de poder emmagatzemar gran part de la seva producció en recipients adequats (gerres, alfàbies i ancolles) pel transport amb cavalcadures. Però lluny de ser el reducte d'una simple cabana de pastors, les persones que residien allà gaudien d'uns certs luxes a l'hora de servir la taula i de condimentar els seus aliments.

Juntament amb els ataifors i plats grans, com a contenidors de menjar comunitari, també apareixen les escudelles, com a servidors individuals d'aliments, el que permet intuir un cert refinament i luxe que s'allunya de ser una simple cabana de pastors.

Els nombrosos fragments de ribells ens fa pensar que podria tractar-se d'un lloc on es criarien animals (cabres i ovelles) de les quals s'extrauria la llet per formatjar, fet que explicaria una altra aplicació d'aquest tipus ceràmic.

Totes aquestes indicacions permeten creure que el jaciment musulmà de Cornia Nou correspon a les restes d'un rafal (explotació ramadera) d'època musulmana, ubicat sobre unes restes talaiòtiques que serien reutilitzades en una època posterior. I més quan a poca distància (uns 700 metres) s'ha localitzat una petita necròpolis, els restes de la qual daten de la mateixa època.

BIBLIOGRAFIA

Introducció

BEN MA'MAR, Muhammad (2008); *Kitab Ta'rih Mayurqa. Crònica àrab de la conquesta de Mallorca*. Palma 2008.

BEN MA'MAR, Muhammad (2009); "La caiguda de Mallorca i les seves repercussions sobre la presència musulmana a Menorca, entre el 1229 i el 1287, segons les fonts àrabs", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 265-283.

MOLINA LOPEZ, Emilio (2008); "Sa'id ibn Hakam a través del Kitab lubab albab", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 219-230.

MUT CALAFELL, Antoni (2008); "El document del Tractat de Capdepera de 1231, (Estudi codicològic, transcripció i traducció)", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 17-75.

ROSER NEBOT, Nicolau (2009); "Ibn 'Amira al-Majzumi: un valencià a la Història de Mallorca i Menorca", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 251-264.

ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (2008); "Tradició i pervivència dels castells roquers a les Illes Orientals d'al-Andalus", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 89-108.

SASTRE MOLL, Jaume, PLANTALAMOR MASSANET, Lluís (2009); "Investigació arxivística cristiana i arqueològica musulmana (segle XIII) a l'illa de Menorca", *El Tractat de Capdepera de 1231 i la Independència de Menorca*, Capdepera 2009, pp. 231-250.

El jaciment musulmà

AZUAR, Gabriel, MARTÍ, Javier, PASCUAL, Josefa. (1999). "La Castell d'Ambra (Pego). De las producciones andalusies a la cerámicas de la conquista feudal (siglo XIII)". *Arqueología y territorio medieval* 6, Universidad de Jaen, pp. 279- 301.

BELLON AGUILERA, Jesús, MARTINEZ SALVADOR, Carmen (2007). "Las cerámicas medievales tardías de

Murcia. Una nueva propuesta de adquisición cronológica para los materiales del siglo XIII". *Arqueología i territori medieval* 14, Universidad de Jaen, Jaen, pp. 139-161.

BOLUFER MARQUÉS, JOAQUIM, (1987). "Aproximación al poblamiento islámico de los términos municipales de Xàbia y Benitaxell (Marina Alta, Alacant)". *Arqueologia medieval española*. II Congreso. Madrid, pp. 476-490.

MARQUÉS MOLL, Josep, MOLL PELEGRI, Ismael, SINTES OLIVES, Elena. (2007). "L'excavació arqueològica d'urgència a Cornia Nou. Maó-Menorca". *L'arqueologia a Menorca: eina per al coneixement del pasat*. Consell Insular de Menorca, pp. 195-201.

Estudi de les ceràmiques

BAZZANA, André i GUICHARD, Pierre, (1978): "Céramiques communes médiévales de la région valencienne", in *La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale*, Sophia Antipolis 1978, II.

BAZZANA, A. (1979): *Céramiques médiévales: les méthodes de la description analytique appliquées aux productions de l'Espagne musulmane*. I- "Les poteries domestiques d'usage courant " i II. " Les poteries décorées. *Chronologie des productions médiévales*. Melanges de la Casa de Vèlazez XV, 1979, i XVI, 1980, pp. 135-185 i pp. 57-95.

BAZZANA, André y BEDIA GARCÍA, Juana (2008): Saltés. "Un asentamiento islámico en las Marismas del Odiel". *Huelva Arqueológica* 21, Huelva 2008, pp.221- 263.

LLUBIÁ, L. M^a (1967): *Cerámica medieval española*, Barcelona 1967, pp. 33-110.

MULET, A. (1938): "Los recientes hallazgos de cerámica en Palma", *BSAL* 27, Palma 1938, pp. 169-180.

NAVARRO PALAZÓN, J. (1991): "Una casa islámica en Murcia. Estudio de su ajuar (siglo XIII)", Murcia 1991, pp. 120-127.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (1964): "Hallazgos cerámicos en el "Colegio de Montesión" (Palma de Mallorca)", in *Al-Andalus* 29, 1964, pp. 329-336.

Id. - (1973): "Mallorca musulmana (estudis d'arqueologia), Palma de Mallorca". Id. (1973): "La cerámica árabe en Mallorca. Avances sobre su tipología y cronología", *Mayurqa* 15, Mallorca 1973, pp. 215-230.

Id. - (1978): "Ensayo de sistematización de la cerámica árabe en Mallorca". *Institut d'Estudis Baleàrics*, Palma de Mallorca 1978.

Id. - (1990): "Algunas puntualizaciones sobre el ataifor andalusí: Tipología y cronología".

Id. - (1991): "El nombre de las cosas en al-Andalus; una propuesta de terminología cerámica", Palma de Mallorca 1991.

Id. COLL CAMPS, J. y CANTARELLAS CAMPS, C. (1971): "Candiles musulmanes hallados en Mallorca", in *Mayurqa* 5, Mallorca 1971, pp. 133-161.

ZOZAYA, J. MIRANDA, M.F. y MOURE, A.(1972): "El yacimiento medieval de Amallutx (Escorca, Baleares)," *Noticiero Arqueológico Histórico Arqueología* I, Madrid 1972, pp. 199-220.